
Svarashastra Parichayah

स्वरशास्त्र परिचयः

Document Information

Text title : Svarashastra Parichayah

File name : svarashAstraparichayaH.itx

Category : misc, article

Location : doc_z_misc_general

Author : nAgendra pANDeY

Proofread by : Meera Iyer

Description/comments : from Sarasvati Sushma 37, Vol. 1-4

Latest update : November 15, 2025

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

November 15, 2025

sanskritdocuments.org

ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರ ಪರಿಚಯಃ

ಸ್ವರವ್ಯಂಜನೇತಿ ಭೇದೇನ ವರ್ಣಾನಾಂ ದ್ವೈ ವಿಭೇದೌ . ತತ್ರಾಕಾರಾದಿ ವರ್ಣಾಃ ಸ್ವರನಾಮ್ನಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಃ ಸಂತಿ, ಯೇ ಮಾಹೇಶ್ವರಸೂತ್ರಸ್ಯ “ಅಚಿ” ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರೇ ಸಮಾಗಚ್ಛಂತಿ . ವ್ಯಂಜನಾನಿ ತು ಕಾದಿ ವರ್ಣಾಃ ಸಂತಿ, ಮಾಹೇಶ್ವರಸೂತ್ರಾಣಾಂ “ಹಲ್” ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರೇ ಗಣ್ಯಂತೇ . ಅತ್ರ ಯೇ ಸ್ವರಾಃ ಸಂತಿ, ತೇಷಾಂ ವಿಷಯೇ ಪ್ರಾಚೀನಭಾರತೀಯಜ್ಯೋತಿಷ ಏಕಃ ಸ್ವತಂತ್ರೋ ವಿಷಯಃ ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರಮಿತಿ ನಾಮ್ನಾ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧಃ . ತತ್ರ ಸ್ವರವರ್ಣನೇ ಷೋಡಶಸ್ವರಾಣಾಂ ವರ್ಣನಂ ವಿದ್ಯತೇ ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರೇಷು . ಯಥಾ ನರಪತಿಜಯಚರ್ಚಾಯಾಂ (೧) - (೧. ನರಪತಿಜಯಚರ್ಚಾಯಾ - ೨.೨ .)

ಮಾತೃಕಾಯಾಂ ಪುರಾ ಪ್ರೋಕ್ತಾಃ ಸ್ವರಾಃ ಷೋಡಶಸಂಖ್ಯಯಾ . ಅ ಆ ಇ ಈ ಉ ಊ ಋ ೠ ಲೃ ಁ ಂ ಃ ಣ ಙ ಅಂ ಅಃ .. ತತ್ರ ಅಂ ಅಃ ಇತಿ ಅಂತಿಮೌ ದ್ವೌ ಸ್ವರೌ ತ್ಯಾಜ್ಯೌ ಭವತಃ, ತಥಾ ಚತ್ವಾರ ಋ ೠ ಇತಿ ಇಮೇ ಸ್ವರಾ ನಪುಂಸಕಾಃ ಕಥ್ಯಂತೇ (೨) . (೨. “ಋ ಋ ಲೃ ಲೃ ನಪುಂಸಕೋ” - ನರಪತಿಜಯಚರ್ಚಾಯಾ - ೨.೨ .) ಅತ ಏವ ಷೋಡಶಭಿರಿಮೇ ಷಡ್ ರಹಿತಾಃ ಸ್ವರಾಃ ತ್ರಿಯಂತೇ, ತದಾಽವಶಿಷ್ಟಾ ದಶಸಂಖ್ಯಾಕಾಃ ಸ್ವರಾ ಭವಂತಿ . ಪುನರತ್ರ ಪಂಚ ಹ್ರಸ್ವಾಃ, ಪಂಚ ಚ ದೀರ್ಘಸ್ವರಾಃ ಸಂತಿ . ಹ್ರಸ್ವಸ್ವರಾ ಯೇ ಪಂಚಪರಿಮಿತಾಃ, ತ ಏವ ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರೇ ಗೃಹ್ಯಂತೇ . ತೇ “ಅ ಇ ಉ ಁ ಓ” ಇತಿ ಸಂತಿ . ಇಮ ಏವ ಪಂಚ ಸ್ವರಾಃ ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪ್ರಚಲಿತಾ ಭವಂತಿ (೩) . (೩. ಜ್ಞೇಯಾಸ್ತತ್ರ ಸ್ವರಾ ಆದ್ಯಾಃ-ಹ್ರಸ್ವಾಃ (ಅ ಇ ಉ ಁ ಓ) ಪಂಚ ಸ್ವರೋದಯೇ ನರಪತಿಜಯಚರ್ಚಾಯಾ - ೨.೩ .)

ಏತೇಷಾಂ ಸ್ವರಾಣಾಮಾಧಾರಭೂತೇನ ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಕಾಲತ್ರಯಸ್ಯ ಸರ್ವವಿಧಂ ಜ್ಞಾನಂ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ . ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರವಿಜ್ಞಸ್ಯ ದೈವಜ್ಞಸ್ಯ ಸಾಹಾಯ್ಯೇನ ಕೋಽಪಿ ಜನೋ ದುಃಸಾಧ್ಯಮಪಿ ಕಾರ್ಯಂ ಸಾರಲೈನ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ನೋತಿ, ತಥಾ ದುರ್ಬಲೋಽಪಿ ರಾಜಾ ಸಬಲಂ ಶತ್ರುಂ ಜೇತುಂ ಸಮರ್ಥೋ ಭವತಿ . ಯಥಾ ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಮಹತ್ತ್ವವರ್ಣನಪ್ರಸಂಗೇಷು ಇಮಾ ಉಕ್ತಯಃ ಸಂತಿ-
ಲಾಭಾಲಾಭಂ ಸುಖಂ ದುಃಖಂ ಜೀವಿತಂ ಮರಣಂ ತಥಾ .
ಜಯಃ ಪರಾಜಯಶ್ಚೇತಿ ಸರ್ವಂ ಜ್ಞೇಯಂ ಸ್ವರೋದಯೇ ..

ಯಸ್ಯೈಕೋಽಪಿ ಗೃಹೇ ನಾಸ್ತಿ ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪಾರಗಃ .
 ರಂಭಾಸ್ತಂಭೋಪಮಂ ರಾಜ್ಯಂ ನಿಶ್ಚಿತಂ ತಸ್ಯ ಭೂಪತೇಃ ..
 ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರೇ ಸದಾಭ್ಯಾಸೀ ಸತ್ಯವಾದೀ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಃ .
 ತಸ್ಯಾದೇಶಸ್ಯ ಯಃ ಕರ್ತಾ ಜಯಶ್ರೀಸ್ತಂ ನೃಪಂ ಭಜೇತ್ ..
 ದಶೈಕೇನ ಶತಂ ತೈಶ್ಚ ಸಹಸ್ರಂ ಶತಸಂಖ್ಯಯಾ .
 ಸ್ವರೋದಯಬಲೀರಾಜಾ ದಶಘ್ನಂ ಹಂತಿ ಲೀಲಯಾ ..
 ಪುಷ್ಪೈರಪಿ ನ ಯೋದ್ಧವ್ಯಂ ಯಾವದ್ಧೀನಸ್ವರೋದಯಃ .
 ಸ್ವರೋದಯಬಲೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಯೋದ್ಧವ್ಯಂ ಶಸ್ತ್ರಕೋಟಿಭಿಃ (೧) . (೧. ನರಪತಿಜಯಚರ್ಯಾ
 - ೨.೧೧; ೧.೧೧-೧೪ .)

ಸ್ವರೇ ವೇದಾಶ್ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಸ್ವರೇ ಗಾಂಧರ್ವಮುತ್ತಮಂ .
 ಸ್ವರೇ ಚ ಸರ್ವತ್ರೈಲೋಕ್ಯಂ ಸ್ವರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಕಂ ..
 ಸ್ವರಹೀನಶ್ಚ ದೈವಜ್ಞೋ ನಾಥಹೀನಂ ಯಥಾ ಗೃಹಂ .
 ಶಾಸ್ತ್ರಹೀನಂ ಯಥಾ ವಕ್ತ್ರಂ ಶಿರೋಹೀನಂ ಚ ಯದ್ವಪುಃ ..
 ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಖಂಡಪಿಂಡಾದ್ಯಾಃ ಸ್ವರೇಣೈವ ಹಿ ನಿರ್ಮಿತಾಃ .
 ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಕರ್ತಾ ಚ ಸ್ವರಃ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮಹೇಶ್ವರಃ ..
 ಸ್ವರಜ್ಞಾನಾತ್ಪರಂ ಗುಹ್ಯಂ ಸ್ವರಜ್ಞಾನಾತ್ಪರಂ ಧನಂ .
 ಸ್ವರಜ್ಞಾನಾತ್ಪರಂ ಜ್ಞಾನಂ ನ ವಾ ದೃಷ್ಟಂ ನ ವಾ ಶ್ರುತಂ ..
 ಶತ್ರುಂ ಹನ್ಯಾತ್ಸ್ವರಬಲೇ ತಥಾ ಮಿತ್ರಸಮಾಗಮಃ .
 ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಸ್ವರಬಲೇ ಕೀರ್ತಿಃ ಸ್ವರಬಲೇ ಸುಖಂ ..
 ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಪುರಾಣಾದಿ ಸ್ಮೃತಿವೇದಾಂಗಪೂರ್ವಕಂ .
 ಸ್ವರಜ್ಞಾನಾತ್ಪರಂ ತತ್ತ್ವಂ ನಾಸ್ತಿ ಕಿಂಚಿದ್ವರಾನನೇ ..
 ಇದಂ ಸ್ವರೋದಯಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೋತ್ತಮೋತ್ತಮಂ .
 ಆತ್ಮಘಟಪ್ರಕಾಶಾರ್ಥಂ ಪ್ರದೀಪಕಾಲಕೋಪಮಂ (೨) ..
 (೨. ಶಿವಸ್ವರೋದಯೇ - ೧೬.೧೭.೨೦.೨೧.೨೨.೨೩.೨೪ .)

ಸ್ವರಜ್ಞಾನಂ ನರೇ ಯತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ಪಾದತಲೇ ಭವೇತ್ .
 ಸರ್ವತ್ರ ಚ ಶರೀರೇಽಪಿ ಸುಖಂ ತಸ್ಯ ಸದಾ ಭವೇತ್ ..
 ಪ್ರಣವಃ ಸರ್ವವೇದಾನಾಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಭಾಸ್ವರೋ ಯಥಾ .
 ಮೃತ್ಯುಲೋಕೇ ತಥಾ ಪೂಜ್ಯಃ ಸ್ವರಜ್ಞಾನೀ ಪುಮಾನಪಿ (೩) .. (೩. ಶಿವಸ್ವರೋದಯೇ-
 ೩೮೯-೩೯೦ .)

ಏತೇಷಾಂ ಪಂಚ ಸ್ವರಾಣಾಂ ಕ್ರಮಶಃ ಪಂಚ ದೇವತಾಃ, ಪಂಚ ಕಲಾಃ, ಪಂಚ
 ಶಕ್ತಯಃ, ಪಂಚ ಚಕ್ರಾಣಿ, ಪಂಚ ಮಹಾಭೂತಾನಿ, ಪಂಚ ವಿಷಯಾಃ ಪಂಚ

ಸಂಜ್ಞಾಸ್ತಧಾ ಪಂಚಾವಸ್ಥಾ ಭವಂತಿ (೧) . (೧. ಅಕಾರಾದ್ಯಾಃ ಸ್ವರಾಃ ಪಂಚ
ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಾಃ ಪಂಚ ದೇವತಾಃ .

ನಿವೃತ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಕಲಾಃ ಪಂಚ ಇಚ್ಛಾದ್ಯಾಃ ಶಕ್ತಿಪಂಚಕಂ ..

ಮಾಯಾದ್ಯಾಶ್ಚಕ್ರಭೇದಾಶ್ಚ ಧರಾದ್ಯಂ ಭೂತಪಂಚಕಂ .

ಶಬ್ದಾದಿವಿಷಯಾಸ್ತೇ ಚ ಕಾಮಬಾಣಾ ಇತೀರಿತಾಃ ..(ನರಪತಿಜಯಚರ್ಯಾ - ೨.೬-
೭) ಯಥಾ ಚಕ್ರಂ -

ಅ . ಇ . ಉ . ಏ . ಓ . ಸ್ವರಾಃ .

ಬ್ರಹ್ಮಾ . ವಿಷ್ಣುಃ . ರುದ್ರಃ . ಸೂರ್ಯಃ . ಚಂದ್ರಃ . ದೇವತಾಃ .

ನಿವೃತ್ತಿಃ . ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ . ವಿದ್ಯಾ . ಶಾಂತಿಃ . ಅತಿಶಾಂತಿಃ . ಕಲಾಃ .

ಇಚ್ಛಾ . ಜ್ಞಾನಾ . ಪ್ರಭಾ . ಶ್ರದ್ಧಾ . ಮೇಧಾ . ಶಕ್ತಿಃ .

ಚತುರಸ್ರಃ . ಅರ್ಧಚಂದ್ರಃ . ತ್ರಿಕೋಣಂ . ಷಟ್ಕೋಣಂ . ವರ್ತುಲಃ . ಚಕ್ರಂ .

ಧರಾಃ . ಜಲಂ . ಅಗ್ನಿಃ . ವಾಯುಃ . ಆಕಾಶಃ . ಪಂಚಭೂತಂ .

ಗಂಧಃ . ರಸಃ . ರೂಪಂ . ಸ್ಪರ್ಶಃ . ಶಬ್ದಃ . ವಿಷಯಃ .

ಪಿಂಡಃ . ಪದಂ . ರೂಪಂ . ರುಪಾತೀತಃ . ನಿರಂಜನಂ . ಸಂಜ್ಞಾಃ .

ಬಾಲಃ . ಕುಮಾರಃ . ಯುವಾ . ವೃದ್ಧಃ . ಮೃತಃ . ಅವಸ್ಥಾಃ .

ಅಸ್ಮೋಪಯೋಗಃ -

ಕಸ್ಯಾಪಿ ಜನಸ್ಯ ನಾಮಾದ್ಯಕ್ಷರಂ ಸ್ವರತೋ ವ್ಯಂಜನತೋ ವಾ ಪ್ರಾರಭ್ಯತೇ . ಯದಿ
ಸ್ವರತಃ ಪ್ರಾರಭ್ಯತೇ, ತದಾ ಕೋಷ್ಠಕೇ ತಸ್ಯ ಸ್ವರಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಚಕ್ರಾನುಸಾರಂ ದೇವತಾಃ,
ಪಂಚಭೂತವಿಷಯಚಕ್ರಾದಿಕಂ ಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯತೇ . ಯದಿ ಚ ನಾಮಾದ್ಯಕ್ಷರೇ
ವ್ಯಂಜನಂ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ವ್ಯಂಜನೇ ಯೋ ಸ್ವರಃ ಸಂಯುಕ್ತಃ ಸ್ಯಾತ್, ತಸ್ಯೈವ
ವಿಚಾರಃ ಕ್ರಿಯತೇ .

ಯಥೋದಾಹರಣಂ -

ಮನ್ಯತೇ ಕಸ್ಯಾಪಿ ಜನಸ್ಯ ನಾಮ ಸಿಂಧುರ್ವರ್ತತೇ . ತಸ್ಯ ನಾಮಾದ್ಯಕ್ಷರೇ “ಸಿ”
ಅಕ್ಷರಂ ತರ್ಹಿ ಸಕಾರೇಽತ್ರ ಇಕಾರೋಽಸ್ತಿ . ಅತ ಏವಾಸ್ಯ “ಇ” ಸ್ವರಃ . ಚಕ್ರಾನುಸಾರಂ
ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಃ ದೇವತಾ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಕಲಾ, ಜ್ಞಾನಾಶಕ್ತಿಃ, ಅರ್ಧಚಂದ್ರಚಕ್ರಃ, ಜಲತತ್ತ್ವಂ,
ರಸವಿಷಯಃ, ಪದಸಂಜ್ಞಾ ಕುಮಾರಾವಸ್ಥಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ . ಅನೇನದಂ ಜ್ಞಾಯತೇ
ಯದಯಂ ಸಿಂಧುನಾಮಕೋ ಜನೋ ವೈಷ್ಣವೋಽಸ್ತಿ . ಆಪತ್ತೌ ವಿಷ್ಣುಪೂಜನೇನ
ಲಾಭಾನ್ವಿತೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ . ಕುಮಾರಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ಸುಖಮವಾಪ್ಸ್ಯತಿ . ಸದೈವ
ಮನಸಿ ಕೌಮಾರಗುಣಂ ಸ್ಥಾಸ್ಯತೀತಿ ಸರ್ವಂ ನಾಮಾನುಸಾರಂ ಫಲಮವಗಮ್ಯತೇ

. ಏವಮೇತ್ರ ವಿವಿಧಪ್ರಕಾರಕಾಣಿ ಚಕ್ರಾಣಿ ನಿರ್ಮಿಯಂತೇ ಸ್ವರವಿಚಾರೇ . ಯಥಾ ವರ್ಣಸ್ವರಚಕ್ರಂ, ಗ್ರಹಸ್ವರಚಕ್ರಂ, ಜೀವಸ್ವರಚಕ್ರಂ, ರಾಶಿಸ್ವರಚಕ್ರಂ, ನಕ್ಷತ್ರಸ್ವರಚಕ್ರಂ, ಪಿಂಡಸ್ವರಚಕ್ರಂ, ಯೋಗಸ್ವರಚಕ್ರಮಿತ್ಯಾದಿ, ತಥೈವ ದ್ವಾದಶವಾರ್ಷಿಕಂ, ವಾರ್ಷಿಕಮಯನಂ, ಋತುಃ, ಮಾಸಃ, ಪಕ್ಷಃ, ದಿನಂ, ಘಟೀತ್ಯಾದೀನಿ ಚಕ್ರಾಣಿ ಭವಂತಿ, ಯೇಷಾಂ ಪ್ರಯೋಗಃ ಪೃಚ್ಛಕಸ್ಯ ಪ್ರಶ್ನಾನುಸಾರಂ ಫಲಜ್ಞಾನಾಯ ಭವತಿ . ಯೌಗಿಕಂ ಸ್ವರಂ -

ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಬಲೇನ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಾದಿವಿಧಿನಾ ಶ್ವಾಸಸ್ಯ ಪ್ರವೇಶೇ ನಿರ್ಗಮನೇ ಚ ನಿಯಂತ್ರಣಂ ಕೃತ್ವಾ ಯೋ ಜನಃ ಸ್ವರರಹಸ್ಯಂ ವೇತ್ತಿ, ಸ ಯೌಗಿಕಸ್ವರಸಾಧನಬಲೇನ ಸರ್ವಮಪಿ ಕಾಲಿಕಂ ತಥ್ಯಮವಗಂತುಂ ಶಕ್ನೋತಿ

ಯೌಗಿಕಂ ಸ್ವರಂ ಹಂಸಚಾರಮಪಿ ಕಥ್ಯತೇ . ಶರೀರಮಧ್ಯೇ ವಾಯುಸಂಚಾರ ಇಡಾ-ಪಿಂಗಲಾಸುಷುಮ್ನಾಭಿಸ್ತಿಸೃಭಿನಾರ್ಡೀಭಿರ್ಭವತಿ (೧) . (೧. ಪ್ರಕಟೋ ವಾಯುಸಂಚಾರೋ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ದೇಹಮಧ್ಯತಃ . ಇಡಾ-ಪಿಂಗಲಾ-ಸುಷುಮ್ನಾಭಿನಾರ್ಡೀಭಿಸ್ತಿಸೃ .. (ನರಪತಿಜಯಚರ್ಯಾ - ೩.೮))

ಅತ್ರೇಡಾನಾಡೌ ಚಂದ್ರಃ, ಪಿಂಗಲಾಯಾಂ ಸೂರ್ಯಃ, ಸುಷುಮ್ನಾಯಾಂ ಶಂಭುರ್ಭವತಿ . ಅಯಂ ಶಂಭುರ್ಹಂಸಸ್ವರೂಪೋ ಭವತಿ . ಶರೀರೇ ನಾಸಿಕಾ ಭಿದ್ರಾಭ್ಯಾಂ ಸ್ವರಪ್ರವೇಶೇ ಶಕಾರಸ್ಯ ಧ್ವನಿರ್ಜಾಯತೇ, ನಿರ್ಗಮೇ ಚ ಹಕಾರಸ್ಯ ಧ್ವನಿರ್ಜಾಯತೇ . ಅತ ಏವ ಸ್ವರಸಂಚಾರಸ್ಯಾಸ್ಯ ವಿಧೇರ್ನಾಮ ಹಂಸಚಾರ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ (೨) . (೨. ಇಡಾನಾರ್ಡೀಸ್ಥಿತ್ಶ್ಚಂದ್ರಃ ಪಿಂಗಲಾ ಭಾನುವಾಹಿನೀ . ಸುಷುಮ್ನಾ ಶಂಭುರೂಪೇಣ ಶಂಭುರ್ಹಂಸಸ್ವರೂಪಕಃ .. (ನರಪತಿಜಯಚರ್ಯಾ - ೩.೯))

ಪ್ರಾಣೇನಾಂ ನಾಭೌ ಮಹಾಶಕ್ತಿರೂಪಾ ಕುಂಡಲಿನೀ ಸರ್ಪಾಕಾರಾ ವಿದ್ಯತೇ . ತಸ್ಮಾದ್ ನಾಭಿಸ್ಥಾನಾದ್ ದಶನಾಡ್ಯ ಊರ್ಧ್ವಂ ಗಚ್ಛಂತಿ . ದ್ವೇ ದ್ವೇ ತಿರ್ಯಜ್ ನಾಡ್ಯೈವರ್ತೇತೇ . ಏವಂ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ನಾಡ್ಯಃ ಸಂತಿ . ಶರೀರಪೋಷಿಕಾಃ ಸಪ್ತೋತ್ತರಾಣಿ ಸಪ್ತಶತಾನಿ (೭೦೭) ನಾಡ್ಯಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪಿಣ್ಯಃ ಸಂತಿ . ಅತ್ರ ಪ್ರಧಾನಾ ನಾಡ್ಯೋ ದಶ ಏವ . ಏತೇಷಾಮಿಮಾನಿ ನಾಮಾನಿ ಸಂತಿ - ೧. ಇಡಾ, ೨. ಪಿಂಗಲಾ, ೩. ಸುಷುಮ್ನಾ, ೪. ಗಾಂಧಾರೀ, ೫. ಹಸ್ತಿಜಿಹ್ವಿಕಾ, ೬. ಪೂಷಾ, ೭. ಯಶಾ, ೮. ವ್ಯೂಷಾ, ೯. ಕುಹೂಃ, ೧೦. ಶಂಖನಿಕಾ (೩) . (೩. ಇಡಾ ಪಿಂಗಲಾ ಸುಷುಮ್ನಾ ಗಾಂಧಾರೀ ಹಸ್ತಿಜಿಹ್ವಿಕಾ . ಪೂಷಾ ಯಶಾ ಚ ವ್ಯೂಷಾ ಚ ಕುಹೂಃ ಶಾಂಖನಿಕಾ ತಥಾ .. (ನರಪತಿಜಯಚರ್ಯಾ - ೩.೬))

ಪ್ರಾಯ ಇದಂ ತಥ್ಯಂ ದೃಶ್ಯತೇ ಯತ್ ಶ್ವಾಸಗ್ರಹಣೇ ವಿಸರ್ಜನೇ ವಾ ವಾಮವಿಸರ್ಜನೇ ನಾಸಿಕಾಭಿದ್ರೇಣಾಥವಾ ದಕ್ಷಿಣನಾಸಿಕಾಭಿದ್ರೇಣಾರ್ಥಾದ್

ಏಕೇನಾಪಿ ನಾಸಿಕಾಭಿದ್ರೇಣ ಶ್ವಾಸಕ್ರಿಯಾ ಪ್ರಬಲಾ ಭವತಿ . ಅನ್ಯೇನ ಚ ಮಂದತರಾ . ಯದಾ ಕದ್ರೈವ ನಾಸಿಕಾಯಾಂ ಭಿದ್ರಾಭ್ಯಾಂ ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಸಮಾಕ್ರಿಯಾ ಭವತಿ, ಯದಾ ವಾಮಚ್ಛಿದ್ರೇಣ ಶ್ವಾಸಪ್ರಗ್ರಹಣಂ ವಿಸರ್ಜನಂ ವಾ ಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ವಾಮನಾಡೀ ಚಂದ್ರಸ್ವರಶ್ಚ ಪ್ರಚಲತಿ, ಯದಾ ಚ ದಕ್ಷಿಣನಾಸಿಕಾಭಿದ್ರೇಣ ಶ್ವಾಸಪ್ರಗ್ರಹಣಂ ವಿಸರ್ಜನಂ ವಾಧಿಕರೂಪೇಣ ಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ದಕ್ಷಿಣನಾಡೀ ಸೂರ್ಯಸ್ವರಶ್ಚ ಪ್ರಚಲತೀತಿ ಮನ್ಯತೇ (೪) .

(೪. (ಕ) ಇಡಾನಾಡೀಸ್ಥಿತಶ್ಚಂದ್ರಃ ಪಿಂಗಲಾ ಭಾನುವಾಹಿನೀ .

ಸುಷುಮ್ನಾ ಶಂಭುರೂಪೇಣ ಶಂಭುಹಂಸಸ್ವರೂಪಕಃ .. (ನರಪತಿಜಯಚರ್ಯಾ - ೩.೯) (ಖ)

ಇಡಾಯಾಂ ತು ಸ್ಥಿತಶ್ಚಂದ್ರಃ ಪಿಂಗಲಾಯಾಂ ಚ ಭಾಸ್ಕರಃ .

ಸುಷುಮ್ನಾ ಶಂಭುರೂಪೇಣ ಶಂಭುಹಂಸಸ್ವರೂಪತಃ . (ಶಿವಸ್ವರೋದಯೇ, ಶ್ಲೋಕಃ-೫೦))

ಯದಾ ದ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಭಿದ್ರಾಭ್ಯಾಂ ಸಮಾನರೂಪೇಣ ಶ್ವಾಸಕ್ರಿಯಾ ಜಾಯತೇ, ತದಾ ಮಧ್ಯಮಾನಾಡೀ ಸುಷುಮ್ನಾಗತಾ ಭವತಿ . ಯಾ ದಶ ನಾಡ್ಯಃ ಪೂರ್ವಂ ಕಥಿತಾಃ, ತಾಷಾಂ ಶರೀರೇ ಸ್ಥಾನಾನ್ಯೇವಂ ಸಂತಿ .

ವಾಮೇ ಇಡಾ, ದಕ್ಷಿಣೇ ಪಿಂಗಲಾ, ಮಧ್ಯೇ ಸುಷುಮ್ನಾ, ವಾಮಚಕ್ಷುಷಿ ಗಾಂಧಾರೀ, ದಕ್ಷಿಣೇ ಹಸ್ತಿಜಿಹ್ವಿಕಾ, ದಕ್ಷಿಣಕರ್ಣೇ ಪೂಷಾ, ವಾಮಕರ್ಣೇ ಯಶಸ್ವಿನೀ, ಮುಖೇ ವ್ರೂಷಾ, ಲಿಂಗೇ ಕುಹುಃ, ಗುದಾಸ್ಥಾನೇ ಶಂಖಿನೀ . ಏವಮತ್ರ ಶರೀರೇ ನಾಡ್ಯಸ್ತಿಷ್ಠಂತಿ .

ಅತ್ರ ತಿಸ್ರೋ ನಾಡ್ಯಃ ಇಡಾ, ಪಿಂಗಲಾ, ಸುಷುಮ್ನಾ, ಪ್ರಾಣಮಾರ್ಗೇ ಸ್ಥಿತಾಃ ಕಥ್ಯಂತೇ, ಕ್ರಮಶಃ ಸರ್ವಾಸಾಂ ದಶ ನಾಡಿಕಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಇಮೇ ವಾಯವಸ್ತಿಷ್ಠಂತಿ (೧) (೧. ಶಿವಸ್ವರೋದಯೇ-೩.೪೦.) , ತದ್ಯಥಾ -

೧. ಪ್ರಾಣಃ, ೨. ಅಪಾನಃ, ೩. ಸಮಾನಃ, ೪. ಉದಾನಃ, ೫. ವ್ಯಾನಃ, ೬. ನಾಗಃ, ೭. ಕೂರ್ಮಃ, ೮. ಕೃಕಲಃ, ೯. ದೇವದತ್ತಃ, ೧೦. ಧನಂಜಯಶ್ಚಃ (೨) .

(೨. ಪ್ರಾಣೋಽಪಾನಃ ಸಮಾನಶ್ಚ ಉದಾನೋ ವ್ಯಾನ ಏವ ಚ .

ನಾಗಃ ಕುರ್ಮಃ ಕೃಕಲಶ್ಚೈವ ದೇವದತ್ತೋ ಧನಂಜಯಃ .. (ನರಪತಿಜಯಚರ್ಯಾ - ಅ೦ ೩೦.೨.) .)

ಅತ್ರ ಹೃದಯೇ ಪ್ರಾಣವಾಯುಸ್ತಿಷ್ಠತಿ . ಗುದಾಸ್ಥಾನೇ ಅಪಾನವಾಯುಃ, ನಾಭಿದೇಶೇ ಸಮಾನವಾಯುಃ, ಕಂಠಮಧ್ಯೇ ಉದಾನವಾಯುಃ, ಸಂಪೂರ್ಣಶರೀರೇ ವ್ಯಾನನಾಮಕೋ ವಾಯುಸ್ತಿಷ್ಠತಿ.

ಪರಂತು ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರವಿಚಾರೇ ಪ್ರಧಾನರೂಪಾ ಇಡಾಪಿಂಗಲಾಸುಷುಮ್ನಾಖ್ಯಾಸ್ತಿಸ್ರೋ ನಾಡ್ಯೋ

ದಕ್ಷಿಣ -ವಾಮ- ಮಧ್ಯಗತಾಃ ಸೂರ್ಯ-ಚಂದ್ರ- ಶಿವಾಶ್ರಿತಾಃ ಸಂತಿ ಯಾಭಿಃ
ಫಲಾದೇಶೇ ಪ್ರಯೋಜನಂ ದೃಶ್ಯತೇ . ಅಸ್ಯ ವಿಚಾರೋಽಗ್ರೇ ಕರಿಷ್ಯತೇ .

ಸ್ವರಫಲಂ-

ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪದಾತಃ ಪ್ರಾರಭ್ಯ ತೃತೀಯಾತಿಥಿಂ ಯಾವಚ್ಚಂದ್ರಸ್ವರಶ್ಚಲತಿ .
ತತ್ಪಶ್ಚಾತ್ ಪುನಃ ದಿನತ್ರಯಂ ಯಾವದ್ ಅರ್ಧಾಚ್ಚತುರ್ಥೀ - ಪಂಚಮೀ - ಷಷ್ಠೀ
ತಿಥಿಷು ಸೂರ್ಯಸ್ವರಶ್ಚಲತಿ .

ಏವಮಪಿ ತದಗ್ರೇ ತ್ರಿಷು (೭,೮,೯) ತಿಥಿಷು ಚಂದ್ರಸ್ವರಃ ಪ್ರಚಲತಿ . ಏವಮೇವಾಗ್ರೇಽಪಿ
ತ್ರಿಷು ತಿಥಿಷು ಕ್ರಮಶಃ ಸೂರ್ಯ-ಚಂದ್ರಸ್ವರಯೋಃ ಕ್ರಮೇಣ ಸಂಚರಣಂ
ಜಾಯತೇ .

ಅಥ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪದಾತೋ ತೃತೀಯಾಂ ಯಾವತ್ ಸೂರ್ಯಸ್ವರಃ ಪ್ರಚಲತಿ,
ಪುನರಗ್ರೇ ತ್ರಿಷು (೪,೫,೬) ತಿಥಿಷು ಚಂದ್ರ ಸ್ವರಃ ಪ್ರಚಲತಿ . ಏವಮಗ್ರೇ ತ್ರಿಷು ತ್ರಿಷು
ತಿಥಿಷ್ವಯಂ ಕ್ರಮಃ ಪ್ರಚಲತಿ . ಯಥಾ ಚ ನರಪತಿಜಯಚರ್ಯಾಯಾಂ -
ಆದೌ ಚಂದ್ರಃ ಸಿತೇ ಪಕ್ಷೇ ಭಾಸ್ಕರಸ್ತು ಸಿತೇತರೇ .

ಪ್ರತಿಪದಾದಿತೋ ಹಾನಿಸ್ತ್ರೀಣಿ ತ್ರೀಣಿ ಕ್ರಮೋದಯಃ (೩)..(೩. ನರಪ್ರತಿಜಯಚರ್ಯಾ
-೩.೧೫ .)

ಅಸ್ಯ ನರಪತಿಜಯಚರ್ಯಾಯಾಃ ಸುಬೋಧಿನೀಟೀಕಾಯಾಮಸ್ಯ ಭಾವಾರ್ಥೋ
ನ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಕೃತೋಽಸ್ತಿ . ಯತೋ ಹಿ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲ ಏತೀ
ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಸ್ವರೌ ಶುಕ್ಲ- ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷೇ ವಾ ಪ್ರಚಲಿಷ್ಯತಸ್ತದಾ ಅಥವಾ ಯಸ್ಮಿನ್
ದಿನೇ ತಿಥ್ಯಾರಂಭೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ, ತಸ್ಮಿನ್ ದಿನೇ ಸೂರ್ಯೋದಯಕಾಲೇ ಯದಿ
ಮಧ್ಯರಾತ್ರೌ ಮಧ್ಯದಿವನೇ ಸಾಯಂತನೇ ವಾ ತಿಥ್ಯಾರಂಭಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಕಲ್ಪ್ಯತೇ
ಸ್ವರಸಂಚಾರೇ ಏಕರೂಪತಾ ನ ಭವಿಷ್ಯತಿ . ತಥಾಽಗ್ರೇ ಫಲಾದೇಶಕಥನೇಽಪಿ
ಅನಿಯಮಿತತಾ ಸಂಭವಿಷ್ಯತಿ . ತದ್ಯಥಾ -

ಚಂದ್ರೋದಯೇ ಯದಾ ಸೂರ್ಯಶ್ಚಂದ್ರಃ ಸೂರ್ಯೋದಯೇ ಯದಾ .

ಅಶುಭಂ ಹಾನಿರುದ್ವೇಗಸ್ತದ್ದಿನೇ ಜಾಯತೇ ಧ್ರುವಂ (೧)..(೧. ನರಪತಿಜಯಚರ್ಯಾ
- ೩.೧೬;)

ಅತಸ್ತದ್ದಿನೇ ಜಾಯತೇ ಧ್ರುವಮಿತ್ಯನೇನ ಯದಿ ನಿಶಿ ತಿಥ್ಯಾರಂಭಃ ಸ್ಯಾತ್, ತಥಾ
ದಿನಸ್ಯ

ಪರಿಭಾಷಾ ಕಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ ? ಅತ ಏವ ಮನ್ಯತೇ ಸೂರ್ಯೋದಯಕಾಲಿಕೈವ
ತಿಥಿಗ್ರಾಹ್ಯಾ . ತಥಾ ಹಿ “ಯಸ್ಯ ದಿನಂ ತಸ್ಯೈವ ರಾತ್ರಿಃ” ಇತಿ ಪರಂಪರಯಾ
ಸೂರ್ಯೋದಯೇ ಯಾ ತಿಥಿರ್ಭವಿಷ್ಯತಿ, ತಸ್ಯಾ ಏವ ಗ್ರಹಣಮಗ್ರಿಮಸೂರ್ಯೋದಯಾತ್
ಪೂರ್ವಂ ಯಾವತ್ ಸ್ವೀಕರ್ತವ್ಯಂ . ತಥಾ ಹಿ ಪ್ರಾತಃ ಕಾಲೇ ಸೂರ್ಯೋದಯಸಮಯೇ
ಸ್ವರಸ್ಯ ವಿಚಾರಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ .

ಪೂರ್ವೋಕ್ತಂ ಯಚ್ಚುಕ್ಲಪಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪದಾದಿತಸ್ತು ತ್ರಿಷು ತ್ರಿಷು ತಿಥಿಷು ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಸ್ವರೌ, (ವಾಮದಕ್ಷಿಣಸ್ವರೌ) ತಥಾ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಪ್ರತಿಪದಾದಿತೋ ತ್ರಿಷು ತ್ರಿಷು ತಿಥಿಷು ಕ್ರಮಶಃ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಸ್ವರೌ (ದಕ್ಷಿಣವಾಮಸ್ವರೌ) ಪ್ರಚಲತಃ . ಸಾಮಾನ್ಯನಿಯಮೋಽಯಂ .

ಯಸ್ಯ ಜನಸ್ಯೈವಂ ಕ್ರಮೇಣ ಸರ್ವಾಷು ತಿಥಿಷು ಸ್ವರಸಂಚಾರೋ ಭವತಿ, ತಸ್ಯ ಕೃತೇ ಸರ್ವಂ ಫಲಂ ಶೋಭನಂ ಜಾಯತೇ .

ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಾದ್ಯಾಸು ತಿಸೃಷು ತಿಥಿಷು ಚಂದ್ರಸ್ವರಃ, ತತ್ಪಶ್ಚಾತ್ ಕ್ರಮಶಃ ತಿಸೃಷು ತಿಥಿಷು ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಸ್ವರೌ ಸ್ಯಾತಾಂ . ತಥೈವ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಾದ್ಯಾಷು ತಿಸೃಷು ತಿಥಿಷು ಸೂರ್ಯಸ್ವರಃ, ತತ್ಪಶ್ಚಾತ್ ಕ್ರಮಶಸ್ತಿಸೃಷು, ತಿಸೃಷು ತಿಥಿಷು ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಸ್ವರೌ ಸ್ಯಾತಾಂ, ತದಾ ಶುಭಂ ಸ್ಯಾತ್ . ಯದ್ಯೇವಂ ನ ಭವತಿ, ಅರ್ಥಾಚ್ಚಂದ್ರಸ್ವರಸ್ಯ ಸಮಯೇ ಸೂರ್ಯಸ್ವರಃ ಪ್ರಚಲಿತೋ ಭವೇತ್, ತಥಾ ಸೂರ್ಯಸ್ವರಸ್ಯ ಸಮಯೇ ಚಂದ್ರಸ್ವರಃ ಪ್ರಚಲಿತಸ್ತದಾ ಅಶುಭಂ ಜಾಯತೇ (೧) . (೧. ತದೇವ - ೨.೧೬)

ಅತ್ರಾಭ್ಯಾಸಬಲೇನ ಸಿದ್ಧಃ ಸಾಧಕಃ ಪೂರ್ವವಾರ್ಣಿತನಿರ್ದೇಶಾನುಸಾರಂ ಯಥೇಚ್ಛಂ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಸ್ವರಯೋಃ ಸಂಚಾಲನಂ ಕರ್ತುಂ ಸಮರ್ಥೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ . ಏಕೋಽಯಮಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯೋ ನಿಯಮೋ ಯದ್ ರಾತ್ರೌ ಚಂದ್ರಸ್ವರಸ್ಯ ಸಂಚಾಲನಂ, ದಿವಾ ಸೂರ್ಯಸ್ವರಸ್ಯ ಸಂಚಾಲನಂ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರಂ ಭವತಿ (೨) .

(೨. ಶಶಾಂಕಂ ಚಾರಯೇದ್ರಾತ್ರೌ ದಿವಾಚಾರ್ಯೋ ದಿವಾಕರಃ .

ಇತ್ಯಭ್ಯಾಸರತೋ ನಿತ್ಯಂ ನ ಯೋಗೀ ನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ .. (ನರಪತಿಜಯಚರ್ಯಾ - ೨.೧೭))

ಕಾರ್ಯವಶೇನ ಸ್ವರಸಂಚಾಲನೇ ಫಲಂ

ಯಾತ್ರಾ, ವಿವಾಹಃ, ವಸ್ತ್ರಾಲಂಕಾರಾದಿಭೂಷಣಾದಿಧಾರಣಂ ಶುಭಕರ್ಮಾರಂಭಃ ಸಂಧಿವಾರ್ತಾ, ನವೀನಗೃಹಪ್ರವೇಶಃ, ಹೋಮಾದಿಕಂ ಶಾಂತಿಕರ್ಮ, ರಸಾಯನಾದ್ಯೌಷಧಿವಿದ್ಯಾರಂಭಸ್ತಥಾ ಸ್ಥಿರಂ ಕಾರ್ಯಮಪಿ ಚಂದ್ರಸ್ವರೇ ಪ್ರಶಸ್ತಂ ಭವತಿ .

ಸೂರ್ಯಸ್ವರಸ್ಯ ಸಂಚಾರಕಾಲೇ ವಿಗ್ರಹಃ ಯುದ್ಧಾದಿಕಾರ್ಯಂ, ಸ್ನಾನಂ, ಭೋಜನಂ, ಮೈಥುನಂ, ವ್ಯವಹಾರಾದಿಕಂ ಪ್ರಶಸ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ . ಯದಿ ದೂರಸ್ಥಃ ಶತ್ರುಃ ಸ್ಯಾತ್, ತಸ್ಯೋಪರಿ ವಿಜಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತುಂ ಚಂದ್ರಸ್ವರೇ ಯುದ್ಧಾರಂಭೋ ವಿಜಯಪ್ರದೋ ಭವತಿ . ಯದಾ ಶತ್ರುರಾಸನ್ನ ಏವ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಸೂರ್ಯಸ್ವರೇ ಯುದ್ಧೇ ಸತಿ ಸಾಫಲ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ .

ಯಾತ್ರಾಯಾಂ ವಿಶೇಷಃ

ಯಾತ್ರಾ, ಕಾಲೇ ಯದಾ ವಾಮಸ್ವರಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ವಾಮಚರಣಂ ಪ್ರಥಮಮಗ್ರೇ

ಕೃತ್ವಾ ಯಾತ್ರಾ ಕ್ರಿಯತೇ . ಯದಿ ಚ ದಕ್ಷಿಣಸ್ವರಃ ಪ್ರಚಲತಿ ತದಾ ದಕ್ಷಿಣಪಾದಮಗ್ರೇ
ಕೃತ್ವಾ ಯಾತ್ರಾ ಪ್ರಾರಭ್ಯತೇ . ಏವಂ ಕೃತೇ ಸತಿ ಯಾತ್ರಾ ಸಿದ್ಧಿಪ್ರದಾ ಭವತಿ . ಯದಾ
ವಾಮಸ್ವರೇ ಯಾತ್ರಾ ಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ಪ್ರಥಮಂ ಸಮಸಂಖ್ಯಾಕಂ ಯಾವದ್
ವಾಮಪಾದಂ ಸಂಚಾಲ್ಯತೇ, ದಕ್ಷಿಣಸ್ವರೇ ಸತಿ ವಿಷಮಸಂಖ್ಯಾಕಂ ಯಾವದ್
ದಕ್ಷಿಣಪಾದೇನ ಪ್ರಥಮಂ ಯಾತ್ರಾ ಪ್ರಾರಭ್ಯತೇ .

ಯುದ್ಧಕಾಲೇ ಯದಾ ಚಂದ್ರಸ್ವರಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಸ್ಥಾಯೀ ಜಯತಿ . ಯದಾ
ಚ ಸೂರ್ಯಸ್ವರಃ ಪ್ರವಹತಿ, ತದಾ ಯಾಯೀ ಜಯತಿ . ಯದಿ ವಾಮಸ್ವರಸ್ಯ
ಪ್ರವಾಹಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಸ್ಥಾಯೀ ಯೋದ್ಧಾ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾಮುತ್ತರಸ್ಯಾಂ ವಾ
ಯುದ್ಧಂ ಕೃತ್ವಾ ವಿಜಯೀ ಭವತಿ . ದಕ್ಷಿಣಸ್ವರಪ್ರವಾಹೇ ಯಾಯೀ ಯೋದ್ಧಾ
ಪಶ್ಚಿಮಸ್ಯಾಂ ದಕ್ಷಿಣಸ್ಯಾಂ ವಾ ದಿಶಿ ಯುದ್ಧಂ ಕೃತ್ವಾ ವಿಜಯೀ ಭವತಿ . ಅಯಮಪಿ
ವಿಚಾರೋ ಯದ್ ಯದಿ ಯುದ್ಧಕಾಲೇ ವಾಮಸ್ವರಸ್ಯ ಪ್ರವಾಹಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ
ಚಂದ್ರಮಸಃ ಸಮ್ಮುಖೇ ವಾಮೇ ವಾ ಕೃತ್ವಾ ಯುದ್ಧಂ ಕುರ್ಯಾತ್ . ಯದಾ
ಚ ಸೂರ್ಯಸ್ವರಪ್ರವಾಹಃ ಸ್ಯಾತ್, ತದಾ ಸೂರ್ಯಂ ಪೃಷ್ಠೇ ದಕ್ಷಿಣೇ ವಾ ಕೃತ್ವಾ
ಯುದ್ಧಾರಂಭಂ ಕುರ್ಯಾತ್, ತದಾ ವಿಜಯೋ ಭವತಿ (೧) . (೧. ದಿಗ್ಜ್ಞಾನಂ
ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಮಾರಾಶಿವಶೇನ ಕ್ರಿಯತೇ . ತಥಾ ಚ - ಮೇಷಸಿಂಹಧನುರಾಶಿ
ಪೂರ್ವದಿಶಾ, ವೃಷಕನ್ಯಾಮಕರೇಷು ದಕ್ಷಿಣ ದಿಶಾ, ಮಿಥನತುಲಾಕುಂಭೇಷು
ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಶಾ, ಕರ್ಕವೃಶ್ಚಿಕಮೀನೇಷು ಉತ್ತರದಿಶಾ ಭವತಿ .)

ಸ್ವರವಶೇನ ರತಿವಿಚಾರಃ, ಸಂತಾನವಿಚಾರಶ್ಚ

ರತಿಕಾಲೇ ಯದಾ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವಾಮಸ್ವರೋ ಭವತಿ, ಪುರುಷಸ್ಯ ಚ ದಕ್ಷಿಣಸ್ವರೋ
ಭವತಿ, ತದಾ ಮಕರಧ್ವಜತುಲ್ಯಃ ಪ್ರಸಂಗೋ ಜಾಯತೇ . ಅಯಮಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯೋ
ನಿಯಮೋ ಯತ್ ಪುರುಷೋ ವಾಮಪಾರ್ಶ್ವೇನ ಶಯನಂ ಕರೋತಿ, ತದಾ ತಸ್ಯ
ದಕ್ಷಿಣಸ್ವರಃ ಪ್ರಚಲತಿ . ಸ್ತ್ರೀ ಯದಾ ದಕ್ಷಿಣಪಾರ್ಶ್ವೇನ ಶಯನಂ ಕರೋತಿ, ತದಾ
ತಸ್ಯಾ ವಾಮಸ್ವರಃ ಪ್ರಚಲತೀತಿ ವಾಯುನಿಯಮಃ . ತದ್ಯಥಾ -
ಶಯನೇ ವಾ ಪ್ರಸಂಗೇ ವಾ ಯುವತ್ಯಾಲಿಂಗನೇಽಪಿ ವಾ .

ಯಃ ಸೂರ್ಯೇಣ ಪಿಬೇಚ್ಚಂದ್ರಂ ಸ ಭವೇನ್ನಕರಧ್ವಜಃ (೧) .. (೧. ನರಪತಿಜಯಚರ್ಯಾ
- ೩.೨೧ .)

ಯದಾ ಶರೀರೇ ವಿಷಸ್ಯ ಪ್ರಭಾವಃ ಸ್ಯಾತ್, ತಸ್ಮಿನ್ ಸಮಯೇ ಯದಿ
ಅಭ್ಯಾಸಬಲೇನ ವಾಮಸ್ವರಸ್ಯ ಸಂಚಾಲನಂ ಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ತಸ್ಯ ಪ್ರಭಾವೋ
ವಿನಶ್ಯತಿ . ರತೌ ಸೂರ್ಯಸ್ವರಸ್ಯ ಸಂಚಾರೇಣ ಕಾಮಿನೀ ವಶಮಾಯಾತಿ .
ಮೋಕ್ಷಕಾಲೇ ಯದಿ ಮಧ್ಯಮವಾಯೋಃ (ಸುಷುಮ್ನಾಯಾಃ) ಸಂಚಾಲನಂ
ಕ್ರಿಯತೇ, ತದಾ ಸಾರಲೈನ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಸಂಜಾಯತೇ(೨) .

(೨. ಚಂದ್ರಚಾರೇ ವಿಷಂ ಹಂತಿ ಸೂರ್ಯೇ ಬಾಲಾಂ ವಶಂ ನಯೇತ್ .

ಸುಷುಮ್ಮಾಯಾಂ ಭವೇನೋಕ್ಷ ಏಕೋ ದೇವಸ್ತ್ರಿಧಾ ಸ್ಥಿತಃ ..(ನರಪತಿಜಯಚರ್ಯಾ - ೩.೩೫))

ಯದಿ ಪೃಚ್ಛಕೋ ಗರ್ಭಪ್ರಶ್ನಂ ಕರೋತಿ, ತದಾ ತಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇ ಪೂರ್ಣಸ್ವರೋದಯೇ ಪುತ್ರೋ ಭವತಿ . ಯದಿ ಪ್ರಶ್ನಕಾಲೇ ಸ್ವರಸಂಚರಣಂ ನಿರ್ಬಲಂ ಮಂದಗತ್ಯಾ ಭವೇತ್, ತದಾ ಕನ್ಯಾ ಭವತಿ . ಯದಾ ಚ ಪ್ರಶ್ನಕಾಲೇ ಶೂನ್ಯಸ್ವರಸ್ಯ ಪಶ್ಚಾತ್ ಪೂರ್ಣಸ್ವರಃ ಪ್ರಚಲೇತ್, ತದಾ ಪ್ರಾಕ್ ಕನ್ಯಾ ಪಶ್ಚಾಚ್ಚ ಪುತ್ರೋ ಭವತಿ . ಯದಾ ಚ ಸಂಕ್ರಮಣಕಾಲಃ ಸ್ಯಾತ್, ಅರ್ಥಾತ್ ಪೂರ್ಣ - ಸಮ-ಶೂನ್ಯ-ಸ್ವರಾಣಾಂ ಸಹೈವ ಚಲನಂ ಭವೇತ್, ತದಾ ಗರ್ಭಪಾತೋ ಭವತಿ .

ಏವಮೇವ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಸ್ವರಯೋರಭ್ಯಾಸೇನ ವಿವಿಧಾನಿ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರೇಣ

ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯಂತೇ . ಯಥೋಕ್ತಂ -

ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಸ್ವರಾಭ್ಯಾಸಂ ಯೇ ಕುರ್ವಂತಿ ಸದಾ ನರಾಃ .

ಅತೀತಾನಾಗತಂ ಜ್ಞಾನಂ ತೇಷಾಂ ಹಸ್ತಗತಂ ಸದಾ (೩) .. (೩. ತದೇವ - ೩.೫೬:)

ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಣೇತಾ

ಇದಂ ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರಂ ಶಿವಪಾರ್ವತೋಃ ಸಂವಾದರೂಪಂ ಶಿವಸ್ವರೋದಯೇ ವರ್ಣಿತಮಸ್ತಿ . ಯಥಾ ಶಿವವಾಕ್ಯಂ ಪಾರ್ವತೀಂ ಪ್ರತಿ -

ಗುಹ್ಯಾದ್ಗುಹ್ಯತರಂ ಸಾರಮುಪಕಾರಪ್ರಕಾಶನಂ .

ಇದಂ ಸ್ವರೋದಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞಾನಾನಾಂ ಸಸ್ತಕಂ ಮಣಿಃ (೪) .. (೪. ಶಿವಸ್ವರೋದಯೇ - ಶ್ಲೋಕ ೧೧:)

ಸ್ವರವಿಷಯಕಂ ಯೌಗಿಕಂ ಜ್ಞಾನಂ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇಽಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ . ತತ್ರಾಪಿ ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯಾಧಾರಭೂತೋ ದೇವಃ ಶಿವ ಏವ . ಯಥಾ ನರಪತಿಜಯಚರ್ಯಾಯಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಯಾಮಲನಾಮಕಸ್ಯ ತಂತ್ರಗ್ರಂಥಯೋದ್ಧರಣಮಸ್ತಿ . ತದ್ಯಥಾ- ಅಥಾತಃ ಸಂಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಖ್ಯಾತಾ ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಯಾಮಲೇ .

ಮಾತ್ರಾದಿಭೇದಭಿನ್ನಾನಾಂ ಸ್ವರಾಣಾಂ ಷೋಡಶೋದಯಾನ್ (೫) .. (೫. ನರಪತಿಜಯಚರ್ಯಾ - ೨.೧)

ಸಂಗ್ರಾಮವಿಜಯೋದಯೇಽಪೀದಂ ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರಂ ಶಾಂಭವಾದ್ ನಿಃಸೃತಂ . ಯಥಾ ಚ - "ಸಂಕ್ಷೇಪಾದ್ ವಕ್ಷ್ಯೇಽಹಂ ಸಮರಜಯಂ ಶಾಂಭವಾತ್ ಸಾರಂ (೧) ಇತಿ" .. (೧. ನರಪತಿಜಯಚರ್ಯಾ - ೪ .೧)

ಜೈನಗ್ರಂಥೇಽಪಿ ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ವಿವೇಚನಂ ವರ್ತತೇ . ಭಗವತೋ ಮಹಾವೀರಸ್ಯ ಚತುರ್ದಶ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರೀ ಭದ್ರಬಾಹುಃ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸ-ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಬಲೇನ ಸ್ವರವಿಷಯಸ್ಯಾಭ್ಯಾಸಂ ಕೃತವಾನಿತಿ ಜ್ಞಾಯತೇ . ಏತದ್ ವಿಷಯಕಂ ವರ್ಣನಂ

“ಸ್ವರಜ್ಯೋತಿ” ಗ್ರಂಥೇ ಶ್ರೀಮತಃ ಸೂರಿಮಹೋದಯಸ್ಯ ಗುರುಶಿಷ್ಯವಾರ್ತಾಲಾಪಪ್ರಸಂಗೇನ
ಜ್ಞಾಯತೇ .

ಅನೇನಾಯಂ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ ಯದ್ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಬಲೇನ ಸ್ವರಸಂಸಾಧನಂ
ಭವತಿ, ಯಸ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕೋ ಯೋಗಿರಾಜಶಂಕರ ಏವ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ .

ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರ್ಗತಾ ಬಹವೋ ವಿಷಯಾಃ ಸಂತಿ . ಬಹೂನಿ ಚ ಚಕ್ರಾಣಿ
ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಾದಿವಶೇನ ಭವಂತಿ; ಪರಂತು ಪ್ರಸ್ತುತನಿಬಂಧೇ ಮುಖ್ಯತಶ್ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಸ್ವರಯೋ
ಪರಿಚಯಸ್ತಸ್ಯೋಪಯೋಗಶ್ಚ ಪ್ರದರ್ಶಿತಃ. ಯತಃ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪೇಣ ಸ್ವಲ್ಪಪರಿಶ್ರಮೇಣ
ಸುಗಮರೀತ್ಯಾ ಚಾಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಃ ಸರ್ವೈರ್ಜನೈಃ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ . ಅಸ್ಮಿನ್
ಪ್ರಯೋಗೇ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಸ್ವರಯೋಃ (ವಾಮದಕ್ಷಿಣಸ್ವರಯೋಃ) ಪರಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೇಣ
ಫಲಾದೇಶಂ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ ಶಂ.

ಡಾ० ನಾಗೇಂದ್ರಪಾಂಡೇಯಃ

ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕಃ, ಜ್ಯೋತಿಷವಿಭಾಗೇ,

ಸಂಪೂರ್ಣಾನಂದಸಂಸ್ಕೃತವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಸ್ಯ, ವಾರಾಣಸಿ

Proofread by Meera Iyer

——
Svarashastra Parichayah

pdf was typeset on November 15, 2025

——
Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

